

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ГІГІЄНИ КАТАСТРОФ ЯК НОВОГО НАУКОВОГО ТА ПРИКЛАДНОГО НАПРЯМУ В ПРЕДМЕТНІЙ СФЕРІ МЕДИЦИНИ КАТАСТРОФ

Кочін І. В.¹, Сидоренко П. І.², Гут Т. М.², Гелдаш С. В.³, Акулова О. М.¹, Гайволя О. О.¹, Шило І. Ф.¹, Трошин Д. О.¹

¹ ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України»

² Кіровоградський базовий медичний коледж ім. С. Й. Мухіна

³ Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Запорізької області

Показано формування і становлення нової гігієнічної дисципліни – гігієни катастроф, яка виникла як реакція на потребу суспільства і держави забезпечити життєдіяльність населення у надзвичайних ситуаціях, інтегруючи знання медицини катастроф і комплексу гігієнічних наук. Доведено, що концептуальною основою наукової і практичної діяльності гігієни катастроф є теоретико-методологічна, методична і прикладна розробка відповідних правил і рекомендацій, які ґрунтуються на провідних методах профілактики, а також наукової регламентації факторів зовнішнього середовища в зонах і осередках надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного характеру.

Ключові слова: гігієна катастроф, надзвичайна ситуація, санітарно-епідеміологічна служба, служба медицини катастроф.

Вступ

Друга половина ХХ ст. та початок ХХІ ст. характеризуються лавиноподібним збільшенням кількості та руйнівної потужності стихійних лих (землетрусів, повеней, цунамі), техногенних аварій на хімічно і радіаційно небезпечних об'єктах та транспорті, безповоротних і санітарних втрат. Дослідження різноманітних стихійних лих, катастроф і війн, що відбувалися в давні і в більш близькі часи, також вказують на супроводження надзвичайних ситуацій (НС) епідеміями та різким підвищенням рівнів інфекційної захворюваності та смертності серед постраждалого населення [2]. Під час і після стихійних лих і техногенних катастроф, у перебігу ведення війн відбувається суттєве погіршення соціальних, економічних, санітарно-гігієнічних та епідемічних умов життєдіяльності, населення зазнає отруєння небезпечними хімічними речовинами, шкідливого впливу іонізуючого випромінювання, механічних і опікових ушкоджень, вогнепальних поранень та їх комбінації, при яких істотно знижуються показники природної резистентності організму і виникають стресові стани. Населення позбавляється житлового фонду, електропостачання, якісних харчів та питної води, порушується робота каналізаційних систем та банно-пральних закладів. Руйнівні наслідки НС поставили перед світовим суспільством і кожною державою глобальну проблему створення та забезпечення оптимального

функціонування системи життєзабезпечення населення в екстремальних умовах НС, яка для свого наукового обґрунтування та практичного втілення вже на першому етапі вимагає гігієнічного забезпечення. В межах теоретико-методологічної та прикладної розробки цієї актуальної проблеми сформувався розуміння потреби у створенні та розвитку нового профілактичного напрямку – гігієни катастроф в предметній сфері медицини катастроф, спрямованої на визначення факторів та сили їх шкідливого впливу на організм людини в умовах НС з подальшим забезпеченням аварійно-рятувальних служб (АРС) комплексами заходів та засобів недопущення (зменшення) їх несприятливого впливу (охорона праці) [3–5], забезпечення безпечних умов життєдіяльності в осередках і зонах НС [9, 10].

Мета роботи

Концептуальне обґрунтування потреби у становленні і подальшому розвитку в Україні нової науково-практичної дисципліни – гігієни катастроф, як інтегральної теоретико-методологічної та прикладної науки, покликаної займатися питаннями охорони праці особового складу АРС, науково регламентувати гігієнічні фактори зовнішнього середовища та життєзабезпечення населення в умовах надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного характеру.

Матеріалами і методами роботи обрані процеси становлення та розвитку нової наукової і прикладної дисципліни – гігієни катастроф, стан і процеси її теоретико-методологічного та методичного забезпечення на сучасному етапі, практичного втілення в практику діяльності Державної служби медицини катастроф (ДСМК) і Державної санітарно-епідеміологічної служби (ДСЕС) при ліквідації наслідків НС [1]. В цьому зв'язку треба відмітити, що процес розвитку в соціумі, зокрема в медико-соціальной сфері, підпорядковується загальним законам діалектики, яка дозволяє проектувати виявлені закономірності розвитку гігієнічної науки і практики на сучасну реальну дійсність. Це особливо важливо в сенсі формування свідомо перспективної вихідної позиції розвитку нової науки – гігієни катастроф, підготовки і становлення до якісно нового етапу у діяльності АРС. Таким чином, у становленні концептуальної основи гігієни катастроф первісна роль належить розкриттю процесу її виокремлення в самостійну науку [10]. Для іманентного підходу, з нашого поля бачення проблеми, важлива констатація історичного перебігу становлення, розвитку, диференціації, медицини, гігієни, екології, організації і управління охорони здоров'я зі створенням особливого виду аварійно-рятувальної служби – ДСМК, для подальшого ефективного розвитку і функціонування якої потрібно забезпечення її новими знаннями науково-прикладної дисципліни – гігієни катастроф, з залученням діалектики розвитку як філософської категорії з показовим віддзеркаленням етапів: підготовки передумов, виникнення, формування, власне розвитку та руйнування. Але даний процес розвитку треба розглядати не у абстрактно-універсальному плані, а через практику медико-соціальной сфери, потреб суспільства у забезпеченні життєдіяльності і виживання частини населення країни, яке потрапило у екстремальні умови внаслідок виникнення НС техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного характеру. Тобто в царині гігієнічних наук і медицини катастроф місце застарілої **парадигми*** займає більш досконала, яка, по-перше, відкидає помилки застарілої теорії і практики, по-друге, зберігає те несхибне, достовірне, що містила попередня теорія і практика, суттєво переосмислена і вдосконалена, по-третє, додає до збереженого хоч і істотно зміненого знання нове, вперше отримане. Саме прогресивний розвиток України, як держави, суспільства і науки, сфери і галузі охорони здоров'я розв'язує специфічні проблеми медицини, гігієни, організації і управління системи охорони здоров'я,

* Від грец. – *παραδείγμα* (*парадейгма*) – приклад, зразок. *Парадигма* – визнані всіма досягнення, які в перебігу певного часу дають науковому загалу модель постановки проблем та їх розв'язання.

сприяє створенню, розбудові та розвитку гігієни катастроф, що радикально змінює та якісно покращує наукове і прикладне підґрунтя охорони праці особового складу АРС та забезпечення повсякденної життєдіяльності населення в умовах НС [3, 6].

Розвиток гігієни катастроф як і будь-якої науки розпочався зі збирання фактів. Але їх збирання і накопичення перетворюється в науку тільки тоді, коли замість простого колекціонування розпочинається систематизація, усталюються якісні загальності, визначаються зв'язки та закономірності, формулюються закони, які ставлять у відповідність одні факти іншим. Саме звідси починається становлення, розвиток, досягнення певного рівня стиглості нової науки і прикладної дисципліни – гігієни катастроф [9]. Адепти будь-якої області наукового знання на певній фазі його розвитку змушені формулювати абстрактні теорії, які охоплюють або всю предметну область, або значну частину наукових дисциплін в її межах. Сучасна гігієна катастроф стоїть перед необхідністю зробити подібне узагальнення і перейти на якісно новий етап наукового знання та практичного використання її здобутків. Прогрес в царині комплексу гігієнічних наук і його невід'ємної складової – гігієни катастроф очевидний, але сам процес її становлення є явищем інтелектуально і соціально складним та суперечливим, і, перш за все, впливає на стан самої науки. В гігієні з'являються нові наукові напрями, набуває поширення процес спеціалізації, без якого важко собі уявити розвиток конкретних наукових знань, особливо в такій специфічній області, яка пов'язана з забезпеченням життєдіяльності населення в умовах НС, діяльністю АРС і їх особливим видом – ДСМК.

Визнання необхідності кількісних оцінок у гігієнічному нормуванні, регламентації фізичних, хімічних і біологічних факторів у НС вже доводить певну зрілість гігієни катастроф як наукової і прикладної дисципліни. Але гігієна катастроф – це ще й специфічна фахова мова, а як будь-яка мова – це форма мислення. Треба зазначити, що використання суто гігієнічних та епідеміологічних методів, в теперішній час доповнюється математизацією гігієни катастроф. Етап математизації гігієни катастроф розпочався тоді, коли дисципліні почало бракувати тої первинної наукової мови гігієнічних наук та медицини катастроф, з допомогою яких почалося її становлення, коли можливості цієї мови для подальшого розвитку гігієни катастроф виявилися обмеженими. Треба підкреслити, що введення нової наукової мови в гігієну катастроф, вимагає генеральної перебудови всієї дисципліни, а тому з'являються нові розділи, змінюються напрями науково-дослідних робіт та значення експериментів. Оскільки наукова мова – це форма мислення, з якою приходять і нові критерії,

то відбувається переоцінка наукових фактів та їх цінностей. Це процес болісний і повільний, а тому мине певний період часу, аж доки нова наукова математична мова включиться в природну (базову) мову гігієни катастроф [4, 5, 10].

Результати досліджень та їх обговорення

Для ДСМК та ДСЕС, як і для галузі охорони здоров'я, надзвичайна ситуація – це різкі, часто непередбачені зміни у звичній обстановці повсякденної життєдіяльності суспільства, держави і галузі, що раптово виникли в результаті НС та їх наслідків і характеризуються численними людськими жертвами, масовими соматичними і інфекційними захворюваннями та ураженнями людей, різким погіршенням санітарно-гігієнічної обстановки та вкрай складною епідемічною ситуацією [6]. У обставинах, що склалися, уражене населення має потребу в екстреній медико-санітарній допомозі, а галузь охорони здоров'я потребує екстрених змін організації та звичайного ритму роботи органів управління, залучення ДСМК та ДСЕС, лікувально-профілактичних установ охорони здоров'я регіону, які входять до складу територіальної служби медицини катастроф, та залучення при необхідності додаткових медичних сил і засобів сусідніх адміністративних територій [1, 7].

Основні принципи організації екстрених санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів у НС засновані на загальних принципах охорони здоров'я, надання екстреної медичної допомоги населенню в осередках та попередження впливу отруйних хімічних і радіоактивних речовин, патогенних біологічних агентів, виникнення і поширення інфекційних захворювань, що відбуває медико-соціальні особливості санітарно-епідеміологічного забезпечення постраждалого населення та різкої зміни звичних умов його життєдіяльності [9].

Теоретичною основою для розробки і впровадження організаційно-функціональної моделі ДСМК і ДСЕС в НС є концепція, заснована на єдиних принципах і критеріях. Загальновизнано, що «концепція» – це певний спосіб розуміння, трактування предмета, явища, процесу, це провідна точка зору або керівна ідея для їхнього систематичного висвітлення. Важливими функціями концепції є організація наукових фактів, приведення наявних знань з проблеми в певну наукову систему. І в цьому сенсі концепція – важливий крок на шляху створення теорії особливостей прояву перебігу епідемічного процесу при НС [2, 6]. Оскільки концепція є елементом теоретичного наукового знання, то в певному ступені сприяє як організації, так і інтерпретації сукупності конкретних даних, отриманих у процесі наукового дослідження матеріалів епідемічних ускладнень НС техногенного, природ-

ного, соціально-політичного та воєнного характеру. Появі нових концепцій сприяє не тільки поглиблене багатоаспектне дослідження явищ або процесів у всьому різноманітті їх причинно-наслідкових зв'язків, але й особливий концептуальний стиль мислення стосовно визначення особливостей епідемічного процесу при НС.

Однією з важливих тенденцій, що характеризують розвиток епідеміології на сучасному етапі, є швидке відновлення її концептуального апарата. Це пов'язане з більшим обсягом наукових фактів, отриманих у результаті широкого використання новітніх дослідницьких і діагностичних методів, що дозволяють вивчати етіологію, патогенез, епідеміологію інфекційних хвороб, розробляти принципово нові підходи до їх діагностики і лікування в осередках НС [2, 6]. Аналіз показує, що саме на перетині різних соціальних і медико-біологічних дисциплін з організаційно-управлінськими, виникають основні інформаційно-інтелектуальні утворення, які дають потужний імпульс для синтезу якісно нового знання про структуру, внутрішньо-системні зв'язки та функціонування різних систем, і, як наслідок, появи нових концепцій щодо пояснення особливостей перебігу епідемічного процесу при НС.

Все це показує, що зміст концептуалізації полягає в подоланні природної обмеженості одних лише емпіричних знань. Концепція, будучи інструментом організації й інтерпретації, приводить наукове знання в цілісну систему. З іншого боку, концептуальний підхід не тільки забезпечує кількісне збільшення наукового знання, скільки переводить його на новий якісний рівень і, що особливо цінно, відкриває перспективи подальшого розвитку проблем епідеміології та гігієни при НС та діяльності ДСМК і ДСЕС при ліквідації осередків інфекційних захворювань. Таким чином, поява нової концепції в епідеміології та гігієні при НС є проявом сумісного поступального розвитку ДСМК і ДСЕС, метою якої є створення функціональної системи санітарно-епідеміологічного нагляду за станом здоров'я населення в Єдиній державній системі попередження й ліквідації НС, а також організації і проведення екстрених санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів у НС у системі ДСМК України [1, 4, 5, 7].

У той же час гігієна катастроф як інтегруюча наукова дисципліна, що виникла на наукових і практичних досягненнях медицини катастроф і всіх профільних гігієнічних дисциплінах, поки ще не знайшла достатнього узагальнюючого парадигмального висвітлення ані по суті, ані навіть у термінологічному відношенні. Це необхідно, тому що у різноманітній науковій літературі з питань організації санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів в осередках НС та охорони навколишнього середовища немає

єдності в думках і висловлюється чимало спірних суджень з найрізноманітніших питань, у тому числі з пріоритетності розглянутих проблем. Тому, на думку авторів, необхідно подати загальну аналітично-синтетичну характеристику гігієни катастроф, визначити її місце в системі гігієнічних і інших наук соціально-медичної та санітарно-епідеміологічної спрямованості.

Перш за все, необхідно визначитись з предметною областю гігієни катастроф, як одним з розділів науки медицини катастроф, що розробляє гігієнічні аспекти охорони навколишнього середовища, охорони праці особового складу АРС і організації санітарно-гігієнічних заходів у НС, як наукової основи профілактики несприятливого впливу факторів на населення у НС [3, 6, 9]. Це розділ гігієнічної науки, всебічно вивчаючий загальні закономірності взаємин організму людини з факторами навколишнього середовища різної природи (хімічної, фізичної, біологічної), адаптаційно-приспосувальні процеси, механізми взаємодії організму на молекулярному, колективному, популяційному і інших рівнях з комплексом сприятливих і несприятливих хімічних, радіаційних, фізичних і біологічних факторів навколишнього середовища антропогенного і природного походження, а також комплексом соціально-побутових факторів. Гігієна катастроф розробляє теорію і практику гігієнічного забезпечення населення в НС.

Найважливішою проблемою гігієни катастроф є проблема гігієнічного регламентування факторів навколишнього середовища різної за характером природи катастроф. Оскільки регламентація шкідливих факторів (хімічний, радіаційний, біологічний) при різних катастрофах істотно різниться в методичному відношенні, то їх необхідно визначати по окремих середовищах: у воді, атмосферному повітрі, ґрунті, у продуктах харчування тощо. Тому, метою гігієни катастроф є наукове обґрунтування загальних принципів і підходів до визначення умов життя, праці, побуту, охорони і зміцнення здоров'я населення в умовах навколишнього середовища, що змінюються при НС.

Сучасний етап розвитку гігієнічної науки характеризується постійною її диференціацією, дробленням на усе більше приватні спеціалізовані розділи, що об'єктивно обумовлено розширенням пізнання реального світу та необхідністю поглибленого дослідження і розв'язання певних соціальних завдань. Розвиток наукового пізнання відбувається і шляхом процесу інтеграції накопичених знань, які отримують спеціалізовані профільні розділи гігієни, і дослідження складного соціального життя населення в різних умовах його перебування [9]. Тому гігієну катастроф, на нашу думку, треба визначити як науку, що інтегрує приватні спеціалізовані гігієніч-

ні науки. Гігієна катастроф являє собою частину загальної гігієни на сучасному етапі її розвитку, що одержала чітке визначення й більш певне формулювання завдань, а також таку, що має більш активну позицію, яка сприяє її розвитку та досягненню найважливіших цілей у складних умовах НС.

Саме своїм інтегруючим характером, об'єднанням різних аспектів наукових досліджень і знань спеціалізованих профільних розділів гігієни, таких як: комунальна гігієна, соціальна гігієна (медицина) та організація охорони здоров'я, гігієна харчування, військова гігієна, гігієна повітряного, водного і залізничного транспорту, гігієна катастроф відрізняється від інших гігієнічних наук, які займаються власне тільки питаннями організації медико-санітарної допомоги при НС, тим, що ще й визначає комплекс науково обґрунтованих заходів, спрямованих на укріплення та збереження систем життєдіяльності постраждалого населення в різних умовах НС. Наукові здобутки в царині гігієни катастроф дають можливість розвивати дослідження з найважливіших фундаментальних напрямів, що мають не тільки загальногігієнічне, але й загальне медичне значення в предметній області медицини катастроф. Зазначені вище її відмінності від комплексу гігієнічних дисциплін визначили виокремлення нової наукової і практичної предметної області, як самостійної дисципліни, яка отримала назву гігієни катастроф [4, 5, 10].

Значення гігієни катастроф і її відмінність від інших гігієнічних дисциплін полягає в її активній позиції щодо забезпечення життєдіяльності і здоров'я населення при несприятливому впливі на організм небезпечних факторів навколишнього середовища в осередках НС. Це фундаментальна атрибутивна ознака, що характеризує гігієну катастроф, як самостійну дисципліну і галузь знань, хоч охороною здоров'я людини та умовами її життєдіяльності займаються й інші науки: гігієна навколишнього середовища, екологія, геологія, медична географія та низка інших. Важливість наукових досліджень у предметній області гігієни катастроф пов'язана з тим, що мова при цьому йде про здоров'я не окремих осіб, а великих груп людей, що опинилися і перебувають в екстремальній для них обстановці наслідків НС. Тому, гігієну катастроф слід розглядати як самостійний науковий напрям і область практичної діяльності, що вивчає санітарно-гігієнічні наслідки НС, розробляє принципи і організацію санітарно-гігієнічного та протиепідемічного забезпечення при ліквідації їх наслідків.

Для попередження несприятливих наслідків НС, впливу на організм того або іншого фактора навколишнього середовища гігієна катастроф розробляє відповідні правила, рекомендації або вимоги, побудовані на трьох основних методах

профілактики: нормування факторів зовнішнього середовища, що впливають на людину, яка перебуває в осередку екстремальної ситуації; спрямованість санітарно-гігієнічних заходів, що визначають особливості механізму і шляхів передачі збудників інфекційних захворювань; захист населення від впливу несприятливих факторів зовнішнього середовища в зоні НС [2, 6].

Гігієнічне нормування передбачає встановлення норм, тобто такого кількісного вираження факторів зовнішнього середовища, при якому вплив їх на організм не супроводжується будь-якими несприятливими змінами в стані здоров'я. Повсякденна діяльність людей, як правило, проходить в умовах, коли певною мірою дотримуються гігієнічні нормативи, прийняті для безпечного життєзабезпечення людей. При НС встановлюються так звані тимчасові норми, що визначають захист постраждалого населення в складній екстремальній обстановці.

Зміст і організація санітарно-гігієнічних заходів проти епідемічного характеру спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я постраждалого населення і є профілактичними заходами стосовно найрізноманітніших інфекційних і неінфекційних захворювань [2, 8]. Відомо, що передача збудників реалізується шістьма основними шляхами передачі через: повітря, ґрунт, їжу, воду, членистоногих, предмети побуту. У НС ці шляхи активізуються за рахунок інтенсифікації шляхів передачі інфекції, зниження імунного статусу людей і впливу шкідливих речовин навколишнього середовища, що виникли в результаті катастрофи – збільшення концентрації вуглекислого газу та утворення отруйних хімічних речовин при пожежах, підвищення рівня радіоактивності.

Зміст заходів щодо санітарно-гігієнічного забезпечення населення, використовувані засоби і методи в значному ступені визначаються розвитком різних розділів гігієни, як загальномедичної науки. У НС гігієна катастроф як медична наука становить розділ медицини катастроф, що вивчає медико-санітарні наслідки техногенних, природних, соціально-політичних та воєнних катастроф і розробляє принципи та організацію їх ліквідації. Особливості організації гігієнічного забезпечення визначаються умовами перебування населення в осередках НС техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного характеру. Істотне значення має організація і своєчасність надання екстреної медичної допомоги (лікувально-профілактичної, санітарно-гігієнічної та проти епідемічної), характер впливу на постраждале населення шкідливих факторів зовнішнього середовища, організація забезпечення водою та продуктами харчування, розміщення людей в зоні та поза зоною НС, проведення комплексів санітарно-проти епідемічних заходів на етапах медичної евакуації та інші заходи, так чи інакше призначені забезпечити

життєдіяльність населення [2, 8, 10].

Сучасні організаційні форми гігієнічного забезпечення населення в НС і їх зміст склалися та удосконалювалися, з одного боку, під впливом досягнень науки в предметній області медицини катастроф, медико-технічним оснащенням новими засобами ДСМК і ДСЕС, що беруть участь у ліквідації санітарних наслідків катастроф [1, 7]. З іншого боку, організація і зміст гігієнічних заходів склалися поступово в міру розвитку гігієни катастроф, як загальномедичної науки, а також у міру розвитку медицини катастроф і становлення організаційних форм медичного забезпечення населення при надзвичайних (рис. 1).

Санітарно-гігієнічне забезпечення в НС організовується і проводиться з метою збереження здоров'я населення та підтримки його працездатності. Це досягається шляхом проведення санітарно-епідеміологічного нагляду за умовами виробничої діяльності на збережених і працюючих об'єктах економіки, дотримання санітарних норм і правил при розміщенні, харчуванні, водопостачанні, банно-пральному обслуговуванні евакуйованого населення та населення, що залишилося, у зоні катастрофи, медичним контролем за похованням загиблих і померлих від інфекційних захворювань та інших причин, організацією гігієнічної експертизи і лабораторного контролю продовольства та питної води. Факторами, здатними істотно вплинути на життєзабезпечення постраждалого населення в умовах НС є: руйнування та дезорганізація діяльності соціально-побутової системи і систем життєзабезпечення (водопостачання, водовідведення, електропостачання, транспорт тощо); порушення екологічної системи навколишнього середовища; масовість ураження населення хімічними і фізичними факторами, патогенними біологічними агентами; психоемоційний стрес; інтенсивні міграційні процеси населення; інтенсифікація міграції тварин; повне або часткове руйнування матеріально-технічної бази ДСМК і ДСЕС з порушенням діяльності санітарно-епідеміологічних станцій [1, 7].

Аналіз процесу розвитку гігієни катастроф та виконаних науково-дослідних робіт в предметній області, дають вагомі підстави вважати, що за останні роки у гігієні катастроф сформувалися і одержали розвиток декілька найбільш важливих напрямів досліджень:

- вивчення загальних закономірностей і механізмів взаємодії організму людини з хімічними і фізичними факторами, патогенними біологічними агентами навколишнього середовища та їх впливу на організм людини в різних умовах НС техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного характеру;

- розробка методології встановлення кількісних зв'язків між ступенем впливу реальних сполучень шкідливих факторів навколишньо-

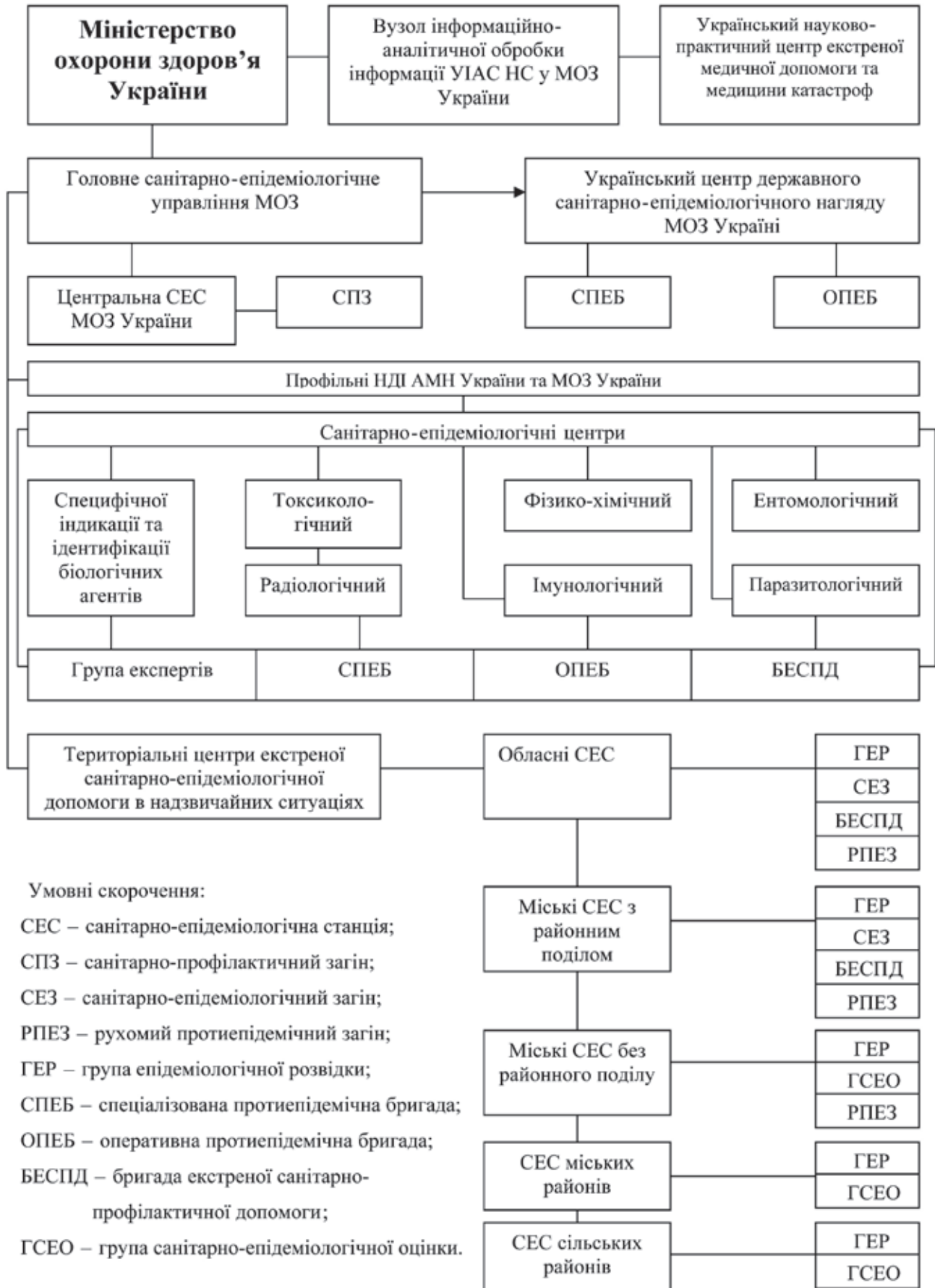

Рис. 1. Організаційна структура Державної санітарно – епідеміологічної служби України у надзвичайних ситуаціях

го середовища в зоні катастрофи, забезпеченням здоров'я населення, його прогнозування в санітарних умовах, які постійно змінюються в екстремальній обстановці НС;

– удосконалення теоретико-методологічних засад та практики гігієнічної регламентації хімічних, фізичних і біологічних факторів навколишнього середовища при НС, розробка методичних основ визначення реального навантаження всього різноманіття факторів НС на організм постраждалого населення і методів обґрунтування максимально припустимих її рівнів;

– розробка методичних основ гігієнічного обґрунтування розміщення і матеріально-побутового забезпечення постраждалого населення, його забезпечення доброякісною питною водою та харчуванням;

– вивчення можливості використання сил і засобів ДСМК і ДСЕС з необхідними рекомендаціями щодо їх діяльності в умовах НС.

Проведений аналіз стану розвитку досліджуваної предметної області виявив наявні досягнення гігієни катастроф і є віддзеркаленням, на нашу думку, лише першого етапу розвитку нової науки. Необхідно докласти ще багато зусиль для її подальшого розвитку та становлення, що на сьогоднішній час вважаємо головним завданням фахівців ДСМК і ДСЕС.

Досить істотним фактором, що визначає актуальність, наукову і практичну необхідність інтеграції знань з інших дисциплін для розв'язання проблем гігієни катастроф, є триваюче збільшення НС техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного характеру, ускладнення та погіршення кількісних і якісних характеристик навколишнього середовища в зонах НС та його взаємодії з організмом, неповнота наших знань про комплексні, комбіновані і сполучені дії несприятливих факторів НС на організм, про процеси адаптації і несприятливих впливів, про межі фізіологічної, біохімічної та

іншої адаптації [6, 8]. На нашу думку, необхідна інтеграція всіх гігієнічних знань, якими володіють профільні розділи гігієни, про взаємодію організму з окремими компонентами навколишнього середовища в екстремальних умовах, що дозволить створити якісно нову теоретико-методологічну і практичну основу для розвитку гігієни катастроф.

Висновки

1. Гігієна катастроф, як інтегруюча наукова дисципліна, виникла в предметній сфері медицини катастроф і гігієнічних дисциплін, і ще не набула достатнього розвитку в Україні.

2. За наукову і практичну мету нової синтетичної дисципліни – гігієни катастроф треба визнати теоретико-методологічне обґрунтування загальних принципів і підходів до визначення умов життєдіяльності населення в небезпечних мінливих умовах оточуючого середовища при надзвичайних ситуаціях техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного характеру.

3. Змістом наукової і практичної діяльності гігієни катастроф є теоретико-методологічна, методична і прикладна розробка гігієнічних аспектів охорони навколишнього середовища, гігієнічне нормування та гігієнічна регламентація фізичних, хімічних і біологічних факторів при надзвичайних ситуаціях, обґрунтування доцільності запровадження санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів, гігієнічного забезпечення організації і надання екстреної медичної допомоги постраждалому населенню при катастрофах.

4. Актуальність і практичне значення гігієни катастроф та її принципова відмінність від інших прикладних наук полягає в її активній позиції з забезпечення життєдіяльності та здоров'я населення при несприятливому впливі шкідливих чинників зовнішнього середовища в осередках і зонах надзвичайних ситуацій.

Література

1. Кочін І. В. Санітарно-епідеміологічна служба, її заклади, установи та формування у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Основні завдання та принципи їх використання / І. В. Кочін, Ю. І. Панасюк, П. І. Сидоренко // Запорозький медичинський журнал. – 2005. – № 4 (31). – С. 142–146.
2. Кочин И. В. Научные основы эпидемиологии катастроф: учебное пособие / И. В. Кочин, Г. А. Черняков, П. И. Сидоренко и др.; под ред. проф. И. В. Кочина. – В 2-х томах. – Т. 1. – 284 с.; Т. 2. – 292 с. – Запорожье: Полиграф, 2004.
3. Кочін І. В. Охорона праці та безпека життєдіяльності населення при надзвичайних ситуаціях: навчальний посібник / І. В. Кочін, Г. О. Черняков, П. І. Сидоренко та ін.; за ред. проф. І. В. Кочина. – К.: Здоров'я, 2005. – 432 с.
4. Кочін І. В. Медицина катастроф: виробниче видання / І. В. Кочін, Г. О. Черняков, П. І. Сидоренко; за ред. проф. І. В. Кочина. – К.: Здоров'я, 2008. – 724 с.
5. Кочін І. В. Особливості організації та принципи проведення санітарно-гігієнічних заходів при надзвичайних ситуаціях з викидом небезпечних хімічних речовин / І. В. Кочін, О. М. Акулова, П. І. Сидоренко та ін. // Актуальні питання медичної науки та практики: Збірник наук. праць. – Вип. 78. – Т. 2. – Кн. 1. – Запоріжжя: ДЗ «ЗМАПО МОЗ України», 2011. – С. 204–208.
6. Петров В. П. Установление риска возникновения

- санитарно-эпидемических последствий чрезвычайных ситуаций / В. П. Петров. // Гигиена и санитария. – 2007. – № 5. – С. 44–49.
7. Риженко С. А. Організація діяльності санепідстанцій I та II рівнів у разі виникнення надзвичайних ситуацій / С. А. Риженко, О. П. Штепа., В. І. Моргачова // Медичні перспективи. – 2007. – № 3. – С. 80–84.
 8. Хайтович А. Б. Научные основы противоэпидемических мероприятий при чрезвычайных эпидемических ситуациях / А. Б. Хайтович, Л. С. Кирьякова, А. Е. Касимова // Сучасна інфекція. – 2002. – № 3. – С. 4–11.
 9. Шапошников А. А. Организация санитарно-гигиенических и противоэпидемических мероприятий в чрезвычайных ситуациях / А. А. Шапошников, А. Ф. Карниз; под ред. проф. А. А. Шапошникова. – М.: ВУНМЦ, 1999. – 236 с.
 10. Шапошников А. А. Гигиена катастроф, ее содержание и место в системе федеральной службы по надзору в сфере защиты прав потребителей и благополучия человека / А. А. Шапошников, Т. А. Лукичева // Гигиена и санитария. – 2005. – № 6. – С. 34–36.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ГИГИЕНЫ КАТАСТРОФ КАК НОВОГО НАУЧНОГО И ПРИКЛАДНОГО НАПРАВЛЕНИЯ В ПРЕДМЕТНОЙ СФЕРЕ МЕДИЦИНЫ КАТАСТРОФ

Кочин И. В., Сидоренко П. И., Гут Т. М., Гелдаш С. В., Акулова О. М., Гайволя А. А., Шило И. Ф., Трошин Д. А.

ГЗ «Запорожская медицинская академия последипломного образования МЗ Украины»

Показано формирование и становление новой гигиеничной дисциплины – гигиены катастроф, которая возникла как реакция на потребность общества и государства обеспечить жизнедеятельность населения в чрезвычайных ситуациях, интегрируя знания медицины катастроф и комплекса гигиенических наук. Доказано, что концептуальной основой научной и практической деятельности гигиены катастроф является теоретико-методологическая, методическая и прикладная разработка соответствующих правил и рекомендаций, которые основываются на ведущих методах профилактики, а также научной регламентации факторов внешней среды в зонах и очагах чрезвычайных ситуаций техногенного, природного, социально-политического и военного характера.

Ключевые слова: гигиена катастроф, чрезвычайная ситуация, санитарно-эпидемиологическая служба, служба медицины катастроф.

CONCEPTUAL BASES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF DISASTER HYGIENE AS NEW SCIENTIFIC AND APPLIED DIRECTION IN DATA DOMAIN OF DISASTER MEDICINE

Kochin I. V., Sidorenko P. I., Gut T. M., Geldash S. V., Akulova O. M., Gaivolya A. A., Shilo I. F., Troshin D. A.

State Institute «Zaporizhzhia Medical Academy of Postgraduate Education of Ministry of Health of Ukraine»

It is demonstrated formation and development of new hygienic discipline – disaster hygiene, which arose up as a reaction of society and state necessity to provide population vital functions in extraordinary situations, integrating medicine knowledge of disasters and complex of hygienic sciences. It is proven that theoretical and methodological, methodical and applied development suitable rules and recommendations are conceptual bases of scientific and practical activity of disaster hygiene. They are based on the leading methods of prophylaxis and scientific regulation of environment factors in areas of man-caused, natural, socio-political and military extraordinary situations.

Keywords: hygiene of catastrophes, extraordinary situation, sanitary-epidemiology service, service of disaster medicine.